

Andrej RAHTEN, *Slovenska ljudska stranka v dunajskom parlamentu. Slovenska parlamentarna politika v habsburškoj monarhiji 1897-1914*, Cenesa, d. o. o., Založba Panevropa, Celje, 2001., 156 str. i Andrej RAHTEN, *Slovenska ljudska stranka v beograjski skupščini. Jugoslovanski klub v parlamentarnem življenju Kraljevine SHS 1919-1929*, Založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana 2002., 168 str.

Dr. Andrej Rahten, slovenski historičar mlađeg naraštaja, autor je dviju nedavno objavljenih knjiga o Slovenskoj ljudskoj stranci (SLS). Ta je stranka, temeljeći svoj program na kršćanskim načelima i socijalnom učenju Katoličke crkve ("Rerum novarum"), zauzimala vodeće političko mjesto u slovenskim zemljama na svršetku XIX. i prvog polovici XX. stoljeća. U posljednjim desetljećima postojanja Austro-Ugarske Monarhije, SLS je bio glavni politički predstavnik Slovenaca u Carevinskom vijeću u Beču, tj. parlamentu cislitavskog dijela dvojne države.

Autor je, u knjizi "Slovenska ljudska stranka v dunajskom parlamentu", za vremenske odrednice svoga bavljenja SLS-om uzeo razdoblje od 1897. do 1914. godine, u kome su se odigrali brojni važni događaji kako za slovenski narod, tako i za čitavu starodrevnu državu Habsburgovaca. Naime, godine 1897. bili su provedeni prvi redoviti izbori za Carevinsko vijeće na kojima je sudjelovala i kranjska Katolička narodna stranka, koja je kasnije preimenovana u SLS. Iste je godine došlo i do poznate "Badenijevе krize" koja je označila veliku prekretnicu u povijesti austrijskog parlamentarizma. Nakon Sarajevskog atentata i pogibije prestolonasljednika Franje Ferdinanda i njegove supruge Sofije, te izbijanja Prvoga svjetskog rata, Carevinsko je vijeće bilo privremeno raspušteno (1914.), te je parlamentarni život u Monarhiji zamro do proljeća 1917. godine.

Držeći se zadanoga vremenskog okvira, autor je u deset poglavlja¹ obradio nastanak i djelovanje SLS-a u političkom životu Monarhije.

Za hrvatsku znanstvenu i inu čitateljsku javnost posebno su zanimljiva dva poglavlja Rahtenove knjige - "Vzpon trijalistične ideje in aneksijska kriza" i "Na braniku Velike Avstrije" - u kojima se govori o vezama slovenskih katoličkih političara s hrvatskim "pravašima" u obje pole Monarhije. Naime, u trenutku priprema za aneksiju Bosne i Hercegovine (1908.), čelnici SLS-a su počeli javno iznositi zahtjev o ujedinjenju slovenskih i hrvatskih zemalja na temelju trijalističkog koncepta uređenja države, što bi rezultiralo stvaranjem južnoslavenske državnopravne jedinice unutar granica jedinstvene Monarhije. Slovenski su se političari nadali, da će njihove trijalističke nacрте podržati podjednako i "pravaši" i Luegerovi kršćanski socijali i utjecajni "belvederski krug" oko prestolonasljed-

¹ Riječ je o sljedećim poglavljima: 1. Habsburška monarhija na prelomu stoeletja (5-10), 2. Politički profil katoličkih narodnjakov (11-18), 3. Slovenska kršćanska narodna zveza (19-38), 4. "Kranjski prepri" v državnem zboru (39-57), 5. Boj za volilno reformo (58-71), 6. Vzpon trijalistične ideje in aneksijska kriza (72-86), 7. Med obstrukcijo in "lojalno opozicijo" (87-106), 8. Na braniku Velike Avstrije (107-124), 9. Balkanske pasti (125-140) i 10. Slovenski parlamentarci v dunajski "visoki politiki" (141-145). Popratno je slovo napisao prof. dr. France Bučar (146-149).

nika Franje Ferdinanda. Njihov neuspjeh na okupljanju svih južnoslovenskih političkih snaga na programu preuređenja zajedničke države, pokazao se u znatnoj mjeri kobnim za daljnji opstanak Monarhije. Dakako, nestanak Austro-Ugarske Monarhije s političkog zemljovida Europe pridonijela je, kako to autor dobro uočava, i činjenica da se među mjerodavnim političkim krugovima nije našlo odlučujućih čimbenika spremnih da umjesto neprimjerenoga dualističkog ustroja države uspostavi primjereniji federalistički, koji bi mogao dovesti u sklad različite interese njezinih brojnih naroda.

U knjizi "Slovenska ljudska stranka v beograjski skupščini",² dr. Rahten prati djelovanje SLS-a u parlamentarnom životu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u razdoblju od provoprosinačkog akta o ujedinjenju (1918.) do uvođenja šestosiječanjske diktature kralja Aleksandra (1929.).

U posljednjim mjesecima Prvoga svjetskog rata SLS, na čelu s vlč. dr. Antonom Korošcem, znatno je pridonio odvajanju slovenskih zemalja od Austro-Ugarske Monarhije i stvaranju Države Slovenaca, Hrvata i Srba, koja se ubrzo utopila u novonastaloj jugoslavenskoj državi pod žezlom srbijanske dinastije Karađorđevića. Bilo je to, "udaljavanje Slovenaca od srednjoeuropskoga kulturnog kruga" i smještanje u "civilizacijski slabije razvijeno okruženje" koje im je bilo "nepoznato i strano". U novom državno-političkom ozračju, SLS je ostao i dalje vodeća slovenska politička stranka, što su pokazali rezultati svih parlamentarnih izbora u Kraljevini SHS. U parlamentarnom je životu SLS tijesno surađivao s Hrvatskom pučkom strankom (HPS) i Bunjevačko-šokačkom strankom. No, ta je suradnja ovisila prvenstveno o tome, u kojoj je mjeri hrvatsko biračko tijelo dalo povjerenje tim dvjema strankama. Važno je naglasiti da su sve tri stranke imale gotovo identičan gospodarski, socijalni i politički program. SLS i njegovi hrvatski koalicijski partneri, okupljeni u "Jugoslavenskom klubu", zalagali su se za autonomističko uređenje novonastale jugoslavenske državne zajednice. Nezadovoljne što je u Ustavotvornoj skupštini izglasan centarlistički ustav (1921.), članice "Jugoslavenskog kluba" su nastavile s parlamentarnom borbom za njegovu reviziju, ali bez uspjeha.

Nakon atentata na Stjepana Radića i narodne zastupnike Hrvatske seljačke stranke u Narodnoj skupštini, vlč. Korošec je postao predsjednik vlade "četvorne koalicije" u kojoj je ministarski položaj zauzeo i predsjednik marginaliziranog HPS-a. Nerazjašnjene okolnosti pod kojima je izveden atentat, bacile su loše svjetlo i na samog Korošca, koga se u hrvatskoj javnosti optuživalo da "na račun Hrvata spletkari sa Srbima".

Prilikom uvođenja šestosiječanjske diktature, kojom je zadan smrtni udarac dotadašnjem jugoslavenskom parlamentarizmu, SLS i njegov predsjednik, kao uostalom i mnogi drugi, vjerno su služili interesima kralja Aleksandra.

² Knjiga je podijeljena na osam poglavlja: 1. Vseslovenska ljudska stranka ob nastanku Kraljevine SHS (9-32), 2. Jugoslavenski klub v Začesnem narodnem predstavništvu (33-59), 3. Delovanje poslancev SLS v Ustavotvorni skupščini (61-83), 4. Boj za revizijo vidovdanske ustave (85-102), 5. Stališče SLS do zunanje politike Kraljevine SHS (103-118), 6. Vzpon in padec Opozicijskega bloka (119-134), 7. Jugoslavenski klub na predvečer kraljeve diktature (135-152) i 8. Poslanci SLS v parlamentarnem življenju Kraljevine SHS (163-161).

Za obje je knjige karakteristično, da su napisane na temelju izvornog gradiva koje se čuva u slovenskim, austrijskim i hrvatskim pismohranama, te suvremenog tiska i relevantne znanstvene i publicističke literature. One su, također, bogato providene slikovnim prilozima koji dodatno obogaćuju njihov sadržaj.

Na kraju valja reći, da Rahtenove knjige nisu samo relevantan doprinos slovenskoj, nego i hrvatskoj historiografiji, barem kad je riječ o onom dijelu povijesti koji nam je zajednički.

ZLATKO MATIJEVIĆ

Mladen DOMAZET - Marin VULETIN, *Donjokaštelanska svakodnevica 1900.-1939.*, DIFO, Zagreb 2002., 288 str.

Zavičajna povijest, poglavito povijest svakodnevlja, istraživačka je tema koja (obzirom na brojnost i raznovrsnost hrvatskih mikroregija i obilje građe) još uvijek nije dovoljno obrađena i zastupljena u hrvatskoj historiografiji. Monografije ili zbornici posvećeni lokalnom (regionalnom) području pritom su nerijetko nepravedno svrstavani u djela zavičajnih povjesnika koja svojim relativno uskim tematskim odabirom, širinom interesa i dubinom zahvata ne teži cjelovitosti. Da i zavičajna povijest, pa i njezini pojedini odsječci, mogu biti izniman istraživački i izdavački pothvat, koji ozbiljnošću pristupa i studioznom obradom zorno dokazuje da nema "velikih" i "malih", već samo dobro ili loše obrađenih tema, svjedoči knjiga pod gornjim naslovom.

Knjiga "Donjokaštelanska svakodnevica 1900.-1939." pisana je iz pera dvojice Kaštelana, Mladena Domazeta i Marina Vuletina, vrsnih znalaca povijesne i kulturne baštine kaštelanskoga kraja. Uradak pred nama rezultat je njihovog dugogodišnjeg istraživačkog pregnuća, marnog i samozatajnog prikupljanja tisuća razasutih podataka o donjokaštelanskom kraju i njegovu žiteljstvu iz prve polovice XX. stoljeća, o njihovom životnom svakodnevlju, običajima i kulturnoj baštini. Za proučavanje svih temeljnih sastavnica (gospodarskih, političkih, društvenih, kulturnih, vjerskih) koje su činile i utjecale na razvojne procese u Donjim Kaštelima prve polovice XX. stoljeća, autori su prije svega koristili vrela iz župnog arhiva u Kaštel Novom, onodobnu publicistiku, razne obiteljske spise, usmenu predaju i svjetloipse. Kako autori i sami napominju (285.), važno je naglasiti da su mnogi od tih razvojnih procesa započeli u XIX. stoljeću ili još ranije te da ih je neizbježno sagledavati u kontinuitetu njihova nastanka i trajanja. Sam prostorni okvir monografije usmjeren je na područje Općine Donjih Kaštela, tj. na naselja Kaštel Štafilić, Kaštel Novi i Kaštel Stari sa sjedištem u Kaštel Novom.

Monografiju otvara predgovor ocjenitelja knjige Vladimira Geigera (5.), a potom slijede - kronološki i tematski skladno povezana, 44 poglavlja koja nas - praćena prebogatom slikovnim materijalom - uvode u svijet Donjih Kaštela 1900.-1939. godine. Početna poglavlja (istraženi lokaliteti društva "Bihač" u Donjim Kaštelima, prvi svjetski rat, razdoblje od 1918. do 1929. godine), predstavljaju nam političko i društveno ozračje nevelike donjokaštelanske sredine s